

Isnam Taljić

Drugonagrađena priča
Donator nagrade BD FOND, Luksemburg

PROLAZNICI

(Nedžad Ibrišimović se u Istanbulu sjeća Ćamila Sijarića)

Telefonom mi se javio mladić iz Goražda. Ljubazno me obavijestio da je prevodilac novinarki iz Turske, koja treba voditi opširne intervjuve za tematski broj o Bosni i Hercegovini časopisa za umjetnost „Tezkire“. Imaju spisak s imenima petnaestak Bošnjaka, po troje iz različitih oblasti umjetnosti. Da sam i ja na spisku s još dvojicom književnika. On bi mi, ako se slažem, poslao okvirna pitanja.

Poslao je i, poslije nekoliko dana, ponovo se javio mobitelom. Veli da se vraćaju u Sarajevo iz okoline Ilijaša, gdje su, u njegovoj kući, razgovarali s Nedžadom Ibrišimovićem. Neophodno je da se što prije vide sa mnom, pa će mi objasniti.

Susret je bio prijatan. Novinarka se zove Bedija Tanok. Njezin otac se prezivao Tanović. Ugledan je državljanin Turske. Bio je dječak kad su se njegovi roditelji, poput mnogih Bošnjaka, pod pritiscima iselili iz Gacka u Tursku. Ima još tri kćerke. Nastojao ih je, koliko god je mogao, odgajati u bošnjačkom duhu, da bi najzad zaključio da je najbolje da se najmlađa naseli u Bosni. Da bi je pripremio, da bi započela neposredno upoznavanje sa starom domovinom, uredio je da ona obavi intervjuve s petnaestero bošnjačkih umjetnika za taj časopis.

Bedija je ljubazno zatražila da razgovor sa mnom bude što opširniji. Časopis se štampa kao podeblja knjiga i treba im dosta teksta. Problem je u tome što je zapelo s prethodnim intervjuom.

– Ne možemo objaviti to što nam je govorio Nedžad Ibrišimović. Ili, u najboljem slučaju, tek insert iz njegovoga dugog govora – objašnjavala mi uz pomoć prevodioca.

I s Nedžadom Ibrišimovićem su obavili pripremni razgovor i poslali mu pitanja. I, kad su došli, domaćinski ih je primio u svojoj maloj kući u blizini Ilijaša. Rekao im da je osmislio šta će govoriti i da oni samo uključe diktafon.

Pričao im je da je, ubrzo poslije rata, pozvan na književni festival u Istanbul. Dogovoreno je da će tamo boraviti deset dana. Plaćene avionske karte i boravak u hotelu. Kako je dogovoreno, izišli su pred njega na aerodrom s prevodiocem, ljubazno ga smjestili u hotel, da se osjeća kao u svojoj kući. Šta mu god treba, ništa mu neće faliti. Nek se raskomoti. Nije tursko hititi. Iskrsnule su poteškoće u organizaciji, pa da se izodmara do nastupa. Između obroka, po volji mu, može šetati okolinom.

Lijepo su se ispričali. Zanoćalo je, oni odoše. On tek u sobi shvati da nije ponio svoj jastuk. Promjena postelje, još i jastuka... Oka nije mogao sklopiti, pa je izišao iz sobe čim se razdanilo. Za doručak svega. Pa hajd' da, poslije, protegne malo noge. Napolju, odmah se vidi, baš golem grad. Ljudi nekud idu. Kuljaju. Samo idu. Malo i odmakne od hotela. Zagleda i po građevinama, ali se više okreće unazad, da se ne bi udaljio i da zapamti kuda će nazad.

Brzo se nagledao to zgrada koliko je odabrao puta da tuda šeta. Više su mu pažnju privukli ljudi. Slični stasom, hodom, licem, brkovima, ali, opet, drukčiji. Dosta ih se nagledao. Dok se vrati hotel, vakat će i ručku. Za ručak, raznoraznih jela. Hajd' da proba ovo, hajd' ono. Hajd' hošaf za zahladu. Prođe i ručak. Hoće li u sobu, neće li? Hoće li opet u šetnju, neće li? Hajd', ipak će u šetnju. Iziđe. I brzo nazad. Naumpalo mu za jastuk. Treba mu se namiriti na jastuk. Na recepciji je išaretom ovako, pa onako, pa ovako, pa onako. Aaa, ne mogu shvatiti. Okupilo ih se više, osoblja. Svi ljubazni. Pa de im ovako, de onako. Dok ne zatraži olovku. Hajd', nekako u tome sporazumješe. I da mu dodaju papir. Nacrta im jastuk. „Ahaa, yastik.“ Što ti je život: ovamo jastuk, onamo yastik, a svakakvim našim riječima im ga je opisivao, samo mu se nije oteo i njegov naziv. Da je spomenuo jastuk, možda bi i shvatili da je yastik. Pogotovo uz njegova pokazivanja rukama. Da je znao... Nejse.

E, sad, kako im rastumačiti šta hoće. Drži, ne daj. Ne ide. Onda im pokaže da će u sobu i da će brzo nazad. Eto ga, uprtio jastuk. Oni opet vele: „Yastik“. Prihvatili i po njegovom pa ponavljanju za njim: „Jastuk, jastuk“. Ali, hajd' ti objasni da bi promijenio taj jastuk za drugi jastuk. U neko doba, oni i shvate i, u čudu, donesu mu drugi jastuk. On ga odmjeri, potapša po njemu. Isti kao taj što ima. Šta će? Šta će drugo nego uzme prvi jastuk pod pazuhu i u svoju sobu. Ne može na njemu ni zadrijemati. Promijenio i krevet. Hajd' što je krevet, ali kud

ne ponese svoj jastuk iz kuće.

Najbolje je prošetati do večere. Okrene lijevo, niz ulicu. Ako je poslije doručka desno i uz trotoar, sad će lijevo, niz trotoar. I što je hodao, više se okretao da vidi dokle je. Veliki grad, može zavrļjati. Bolje je biti oprezan. I, šta bi drugo, gledao je ljude koji prolaze. Ovakvi, onakvi, ali je najviše istih ili barem sličnih: plećati, širci, s jakim brkovima preko donje usne, s povijenim nosom, crnomanjasti, snažni.

Tako i trećeg dana. Šetnja, razgledanje ljudi, njihove čehre. Vazdugi dan tako između hotelskih obroka. Po povratku u hotel, na recepciji, išaretom mu objašnjavaju da su se njegovi domaćini raspitali nedostaje li šta musafiru, da mu se iziđe u susret, šta god mu treba, a i oni će navratiti.

Novo noćno prevrtanje po krevetu, promijenio mjesto, najviše nenaviknutost na drugi jastuk. Doručak, šetnja s neudaljavanjem od hotela i razgledanjem prolaznika. Ručak, šetnja, razgledanje. Večera, šetnja... O, da, i pušenje. Duhandžija prve kategorije. U Stambolu imaju i te kao neke javne pepeljare na trotoarima. Slušao je da su bile i u komunističkoj Rusiji. Ove su drukčije, ali se do mile volje može dumanati. I dumati uz duman. Ono, opet, ne ide duhan bez kahve. E, to će bar lahko. Turska kahva u Turskoj. „Değil, türk kahvesi, çay.“ „Türk çay!“ Pokazuju. Biva: Ne turska kahva, turski čaj. Ne, ne! „Hayır, hayır, çay.“ Hajd', dobro, naručit će u svom hotelu. Ali, i tu: „No, türk kahvesi, çay. Türk çay!“ Ne, ne! Neće čaj, kahvu. Türk kahvesi.

Prođe podobro. Ne donose. U neko doba, kad ga je prošao merak za kahvom, dobro jače od ftraljaha sahata, eto je. Ali, šoljica na tacni. A findžan? U šoljici i bez džezve. Bez kocki šećera. Na tacni je rahatlokum! Možda je i bolji, možda je i gori od našeg, ali nije kao naš... Skroz crna tekućina. Poput tamne, mrkle noći. Kao kad se u Bosni kome otme i preprži zrna pa od toga samljevenu kahvu ukućani među seбом nekako pošmrkaju. Ili se pomiješaju normalno popržena zrna s tim pregorjelim, pa samelju. Ali, nikako da bi se to iznijelo musafiru. Probni srk. Ni blizu.

Hele nejse, nekog dana, možda petog, možda šestog, sedmog li, nakon poslijeručkove šetnje, u hotelu ga je čekao ugledni organizator njegovoga gostovanja, skupa s prevodiocem. Veselo ga je potapšao po ramenu, prostodušno mu rekao da ima dobru vijest – nešto je

pobrkano s tim književnim festivalom, tako da se ne treba brinuti o svom nastupu, neće ga biti, i predlaže mu da na miru ostane do kraja. Hotel je plaćen na deset dana i noći. I da se preostalo vremena izodmara kao čovjek. Podrazumijeva se i isplata honorara koji mu duguju za neodržani literarni nastup. Mašio se koverte iz desnog unutrašnjeg džepa kaputa.

– To je toliko i toliko turskih lira u vašim markama – kazao je prevodilac.

Zametnuo se prijatan razgovor. Onako, o svačemu i ničemu, kako se i razgovara kad je prijatan razgovor. Tek kad su oni ustali i otišli, dozva se da je smetnuo s uma prevodiocu prenijeti svoju muku s jastukom.

Preostale dane i noći u hotelu proveo je uz svoj već omiljenu animaciju razgledanja prolaznika po trotoarima. Nije to više bio samo trotoar na lijevu i desnu stranu od hotela. Odvažio se, prelazio ulicu, hodao i trotoarom na suprotnoj strani. Više nije zastajkivao samo uz javne pepeljare. Razgledao je izloge. Prolaznike je vidio i u odsjaju velikih stakala trgovinskih izloga. Natrefio je i na veliku prodavnicu posteljine. Mogao se prepustiti svom drugom hobiju – kad, na književna putovanja po Federaciji, zaboravi ponijeti svoj jastuk iz kuće, u hotelima bi mu na raspolganje ljubazno stavljali da ispipa sve tipove jastuka koje imaju ili bi mu – ukoliko bi spavao po kućama – domaćini u tome izlazili u susret, ali bi, na kraju, obilazio prodavnice posteljine da bi se koliko-toliko namirio na jastuk.

Ozaren, pojavio se u hotelu s jastukom ispod ruke. Osoblje je njegov osmijeh dočekalo s radošću. Već su se bili srodili s njim. Od sada može, nakon što rahat drjemne koji sahatak poslije ručka, kretati i u večernja razgledanja stambolskih prolaznika.

I o preostalim izlaženjima, i noćnim i dnevnim, natenane je isripovijedao u diktafon mlade turske novinarku. Potom je prešao na svoje drugo književno gostovanje u Turskoj. Za razliku od prethodnog, trajalo je sedam dana. Trebalo se razlikovati i po tome što je bio previđen književni karavan po toj prostranoj zemlji. Polazište je bilo u Istanbulu. Pozivači su ga, s prevodiocem, ljubazno dočekali na aerodromu i smjestili u hotel. Neki drugi organizatori, drugi prevodilac i drugi hotel, a isto u evropskom dijelu Istanbula. Važna pojedinost je da je ponio svoj, kućni jastuk.

Opet je sve ispričao natenane. Nešto je i Bedija razabirala, pogotovo zato što je gotovo u potpunosti ponovljen doživljaj prethodnog boravka: besplatna avionska povratna karta i smještaj, slidan honorar, ljubazno hotelsko osoblje, njegove svakodnevne šetnje okolinom hotela, bojazan da se ne izgubi u velikom gradu, pušenje pri hodu i pušenje na prostorima predviđenim za odlaganje opušaka, razgledanje prolaznika, diskretno zagledanje, odmjeravanje, otkazana književna turneja, ostanak svih sedam predviđenih dana, ljubazan ispraćaj na aerodrom, uz zagrljaje s organizatorima i poziv da ponovo dođe.

Na to je Nedžad Ibrišimović pripalio cigaretu i pokazao prevodiocu da ne gasi diktafon. Ima opričati i o trećem svom boravku u Istanbulu. Prevodilac prevodi, Bedija odahnu na turskom:

– Napokon, treća sreća!

To o trećoj sreći dobro je znala iz očevih prepričavanja legendi i stvarnih zavičajnih događaja. Redovno uslijedi sretan završetak kad je treći put. I ona će u intervjuu-monologu od književnika najzad čuti i nešto što će zanimati čitaoce tematskog broja časopisa „Tezkire“.

– E, ovo je friško. Bilo je ove godine, tako da vam mogu baš kako treba ispričati moj treći doživljaj Istanbula.

Pozvan je na deset dana, tada i kao književnik i kao predsjednik Društva pisaca Bosne i Hercegovine. U toj funkciji treba sudjelovati i na simpoziju, a predviđeni su i književni nastupi. U Sarajevu mu je uručena povratna avionska karta, na aerodromu u Istanbulu dočekan je dirljivo, kao prijatelj koji dolazi iz napaćene i bratske Bosna-Hersek. I nisu ga odvezli pravo u hotel. Prvo su na svečani ručak, s ostalim piscima iz raznih stranih zemalja. Pridana mu je posebna pažnja time što nije, kao ostali, smješten u zajednički hotel. Sljedovao ga je apartman u luksuznom hotelu. Tu su ga dovezli posebnim automobilom. Ponudili ga večerom. Bio je sit pa su ostali u razgovoru. Uz nezaobilazni čaj iz malih staklenih čaša, kakve se nekad u Bosni bile izložene u staklenom dijelu kredenca kao dio rakijskog servisa.

Prijatni razgovor se odužio pa je zatražio kahvu. Neće biti da zanovijeta. Bar to nije zahmetli.

Potrajalo je dok je stigla kahva. Naravno, turska. Kahva je bila kao i one koje je pokušavao piti prilikom prethodnih boravaka. Nakon

dva i po srka, u šoljici je ostalo više od polovine šolje toza. Po tome bi se, da vrela tekućina nije bila čađava i da telva nije poput gareži iz sulinara, reklo da je prava kahva i da domaćin nije žalio. Neki od domaćina primijetili su da mu nije po ćeifu i htjeli su otkloniti problem. Osjetivši nelagodu, prevodiocu je rekao da prenese da je sve uredu.

Prevodilac je razumio njegovu zabezекnutost. I stao mu natenane objašnjavati. Uglavnom, ono što je u Turskoj turska kahva, istovjetno je u Grčkoj grčka kahva. Ko je u Grčkoj naruči kao tursku, prije će biti izbačen nego što bi dobio naručeno... Ili, da skрати, turska kahva je najslličnija onome čemu se u Bosni rekne „srpska kafa s ukuhanim šećerom“. Ono što u Bosni neko zove turskom, to je bosanska kahva.

Iza stola se podigao jedan od organizatora i ubrzo se vratio. Obavijestio je da je na recepciji sredio da se musafiru iz Bosne omogućiti boravak u apartmanu za pušače.

Helem, razgovor se, koliko god bio prijatan, odužio. Glavni domaćin je upozorio da musafiru treba omogućiti da se odmori. Svi su poustajali i dopratili ga do lifta. Poselamili se do preksutra. Večeras i sutra nek se dobro izodmara. Dotad mu je na raspolaganju šta mu god treba. Jedan od njih se vratio na recepciju i pružio elektronsku karticu za otvaranje apartmana. S gostom se povezao liftom. Dopratio ga je pred apartman i lično provukao karticu. Potom je to diskretno ponovio. Kad je musafir klimnuo glavom da mu je jasno to s otključavanjem vrata bez ključa, domaćin je okrenuo bravu na vratima, otvorio ih i ljubazno mu pokazao da uđe.

Allahimanet za allahimanet.

Ostade sam u apartmanu. Kad ga se svega nagledao – a bar je dva puta veći od njegove kuće – umio se. Uspravljen ispred blještavog ogledala, shvatio je da mu nije pri ruci četkica za zube. Požurio je do ulaznih vrata, po kofere. Kofera nije bilo. U jednom je bio i njegov jastuk iz kuće. Spustio se na recepciju. Nastojao im objasniti da traži prtljag. Koliko god im je bilo jasno da je to posebno važan gost, odmahivali su glavom.

U neka doba noći, kad ga je san već obarao u velikom krevetu, zakucalo mu je na vratima. Gdje je? Šta je? Pred vratima je bio livrejsani portir s njegovim koferima. Gotovo koliko i jastuku, obradovao se tome što su ovi organizatori odgovorni.

Dobro ispavan, horan za doručak, s razgalom se sjećao svoja dva prethodna boravka u Istanbulu. I odlučio sebe počastiti šetnjom u blizini hotela. Opet će moći razgledati prolaznike.

Ispred hotela je bio veliki, prazan trg. Kad je prešao brisanim prostorom, bilo je kao da je samo zakoračio iz pustinje i našao se u moru ljudi. Kuljali su u valovima. Nisu razgledali izloge, nisu gledali u zgrade, nisu obraćali pažnju na nebo. Oboreni glava, samo su grabili naprijed. Nije im mogao razabrati čehre. Hodači bez lica samo su žurili što ih noge nose. Šta će ovo biti? Šta im je?! Došlo mu je da, kao nekad njegov kolega Ćamil Sijarić u Sarajevu, uzvikne...

To s Ćamilom Sijarićem je čuveno. Bilo je tako što je stanovao u Vakufskom neboderu u centru Sarajeva. U to vrijeme nazivan je JAT-ovim neboderom. Na fasadi je krupno pisalo JAT, a u prizemlju su prodavane avionske karte. Sada je tu velika kafana „Vatra“, ali je, po sarajevski, svi zovu deminutivno: kafić. Kad se iziđe iz nebodera i pođe na desnu stranu, kroči se na najživlju ulicu u glavnom gradu Bosne i Hercegovine, Ferhadiju. Ona vodi blago uzbrdo i njome se hodi prema Baščaršiji. Nekad je najživlje bilo na trotoaru ulice koja odatle počinje nalijevo, u suprotnom pravcu, i spušta se malo strmije. To je Titova ulica. S te strane je ostao prostran trotoar, znatno širi od onog na drugoj strani ulice. I kafana u blizini zvala se „Korzo“. Uporedo se tim trotoarom, na relaciji do robne kuće „Sarajka“, i korziralo i išlo za svojim poslovima. Jedni gore, drugi dolje, uvijek frtutma. Čim bi Ćamil Sijarić izišao napolje, suočio bi se s vrevom. Ljudi su, danonoćno, jednako tutnjali. Poput rijeke koja – kad bi to moglo – odjednom teče i uzbrdo i nizbrdo. Onda je, jednog dana, prekipilo Ćamilu Sijariću. Onako svojski, povikao je: „Ljudi, stanite, i sutra je dan!“

I dok je Ćamilovo dobro zapamćeno, na istanbulskom trotoaru niko nije obratio pažnju na Nedžadov vapaj. Ama, makar je ugodio duši i otčepio ventil. Ali, kako su ga hodači vukli sa sobom, shvatio je su to okasnjeli navijači: ispred, usred grada, ugledao je ogromnu siluetu stadiona s natpisom „Beşiktaş“ i odatle dopirala urnebesna galama.

Veliki hotel odskakao je visinom i vidio se i izdaleka, pa se domogao sporedne ulice. I u njoj je bila gužva, kao i u svakoj istanbulskoj, ali je to ovuda bilo otmjenije: odmjeren hod i kudikamo manja žurba. Zgrade su, kao po pravilu, za po sprat-dva visočije od

onih u ulici u kojoj je stanovao Ćamil Sijarić, ali su po ostalome vrlo slične onima poredanim uz glavnu ulicu u Sarajevu. Pozastane, zapali, sejri saobraćaj niz ulicu, uz ulicu, još više zagleda ljude, njihova lica, stas, hod, kao da ih se dosad nije dovoljno nagledao. I kao što će ih se nagledati i sljedećih sedam-osam dana: opet je prepušten ljubaznom hotelskom osoblju, samome sebi i svojim već beskrajnim šetnjama u blizini i ovog hotela.

Simpozij se proticao u hotelu u kojem su stanovali ostali pisci. Organizatori su, u gunguli, smetnuli s uma posebnoga gosta kojeg su smjestili u hotelskom apartmanu u centru grada.

Nedžad Ibrišimović nije u diktafon mladoj novinarki iz Turske pričao o ta tri svoja boravka u Turskoj sa srkletom. Govorio je bez imalo gorčine, bijesa ili nerveze. Smireno i polahko, nadugo i naširoko opisujući svoje doživljaje iz šetnji. Prevodiocu se, pak, žurilo da mi dopriča kako je završen njihov susret.

– Završio je time da je rekao da je, za ta tri boravka u Istanbulu, izbliza vidio bar 300 hiljada Turaka. I da od tada zamišlja kako je njih 300 hiljada, plećatih, stamenih širaca, s crnpurastim licima, na kojima dominiraju markantni brkovi i orlovski nosevi, opet pred Bečom!

Onda je pokazao da se diktafon isključi pa kazao da je to bilo to i ljubazno se poselamio s gostima.

-To urednik neće objaviti. Dugi monolog umjesto intervjuja? Nadamo se da smo vas uvjerali zašto je potrebno da intervju s vama bude što duži – da nadoknadimo, dobijemo na prostoru.

Isto, uporedo i sasvim drukčije, pripovijedanje slušao sam od Nedžada Ibrišimovića nakon što mu je lično predsjednik Alija Izetbegović, kao dobrom borcu s puškom u ruci u izoliranom sarajevskom naselju Dobrinja, omogućio nagradni odlazak u Ljubljano 1995. godine na književnu večer. Domogavši se nekako Splita iz ratnog Sarajeva, pred polijetanje aviona, na aerodromu je stigao kupiti nekoliko naranči. U avionu mu je stjuardesa izgledala onako kako može samo biti u pričanju, nikako i u stvarnosti. Jedva je od nje odvojio pogled da bi, iz fišeka, izvadio naranču. I ona mu je izgledala nestvarno lijepo. Nije vidio naranče tri pune godine u opkoljenom Sarajevu... Helem, duže od leta avionom iz Splita do Ljubljane, trajalo je pripovijedanje o tome kako gleda sad u onu stjurdesu, sad u onu

naranču, premišljajući se hoće li se usuditi ili neće darovati naranču stjuardesi. Utom se i začuo lijepi glas lijepe stjuardese kojim je putnicama zaželjela ugodan boravak u izvanratnoj Sloveniji.

Prisutni na književnoj večeri u Ljubljani bili su razočarani. Očekivali su da im, po izlasku na „ovaj svijet“, veliki književnik ispriča hiljadu i jednu (ne)moguću priču s „onog svijeta“ u opkoljenom Sarajevu, a Nedžad Ibrišimović je pričao i pričao... i napričao veliku priču o stjuardesi i naranči.

Mislio sam da će to prenijeti na papir i da bi to bila autentično njegova proza. Ukupno sagledavano, tipično njegovo, joneskovsko-borhesovsko, ili nedžadovsko pripovijedanje. Ali, izvan općeg dojma, svaku pojedinačnu rečenicu, samo naizgled običnu, sklapao je onako kako je to umio Ćamil Sijarić, poslije njega još Zulfikar Zuko Džumhur i Derviš Sušić.

Predložio sam Bediji da se prevede cjelovit govor Nedžada Ibrišimovića. To bi književnom uredniku „Tezkire“ mogla biti izvanredna proza, zanimljivija od klasičnih intervjua. Dobročudna novinarka odobravajuće je slijegala ramenima.

– To peonetiranje s 300 hiljada Turaka pred Bečom, to nije moguće objaviti! – zadrhtala je.

Razumio sam. Bila je 2005. godina. Još je bilo svježije sjećanje da je Recep Tayyip Erdogan, kao gradonačelnik Istanbula, bio osuđen za verbalni delikt zbog pjesme o munarama i raketama. U Turskoj je tek počinjalo buđenje demokratije. Još je bila na snazi i zabrana veličanja „imperijalističke prošlosti“; osmanska historija bila je suštinski potisnuta.

Kad je objavljen tematski broj časopisa „Tezkire“ o Bosni, ostao sam podjednako iznenađen onim šta je objavljeno i onim šta nije. U nekoliko rečenica, korektno je navedeno najvažnije da bi se predstavio književnik Nedžad Ibrišimović. Slijedila je konstatacija da je u tri navrata boravio u Istanbulu i posmatrao prolaznike. Na kraju, citat: „Izbliza sam vidio bar 300 hiljada Turaka. I od tada zamišljam kako je njih 300 hiljada, plećatih, stamenih širaca, s crnpurastim licima, na kojima dominiraju markantni brkovi i orlovski nosevi, opet pred Bečom“.